Institut podmíněného propuštění v aplikační praxi

Rozum, J., Hulmáková, J., Háková, L., Špejra, M., & Vaňkátová, L. (2025). IKSP

Předmětem výzkumu byl institut podmíněného propuštění z pohledu aplikační praxe probačních pracovníků až do fázi rozhodnutí soudu o žádosti o podmíněné propuštění. Výzkum se primárně zaměřil na působení probačních pracovníků při odborném vedení a podpoře při přípravě odsouzených na přechod z vězeňského prostředí do společnosti a současně na jejich činnost v přípravě podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění, která spočívá v odborném posouzení připravenosti odsouzeného na možnost podmíněného propuštění.

Cílem výzkumu bylo popsat činnost probačních pracovníků v oblasti přípravy odsouzených na podmíněné propuštění, zhodnotit jejich činnost při kvalifikovaném posouzení připravenosti odsouzeného na propuštění, analyzovat, jaký vliv má tato činnost u odsouzených na výkon podmíněného propuštění u odsouzených. Dále bylo cílem analyzovat informace o rozhodování soudů o podmíněném propuštění, zjistit poznatky o spolupráci probačních pracovníků s odsouzenými a dalšími subjekty působícími při podmíněném propuštění, analyzovat statistické údaje, zhodnotit praxi orgánů činných v trestním řízení ve věcech, kdy je rozhodováno o podmíněném propuštění a konečně analyzovat názory a postoje soudců, státních zástupců, probačních pracovníků a dalších subjektů, podílejících se na penitenciární a postpenitenciární péči a formulovat návrhy na zlepšení stávající praxe a na případné změny právní úpravy.

V rámci aplikační praxe institutu podmíněného propuštění mají v zahraničí důležitou roli probační úředníci, kteří se zapojují do procesu přípravy na propuštění ve větším rozsahu než u nás. Tato skutečnost má oporu v relevantních mezinárodních dokumentech, které se zaměřují na danou problematiku (Doporučení CM/Rec Výboru Ministrů členským státům o podmíněném propuštění (paroli), Doporučení CM/Rec (2010) Výboru Ministrů členským státům o probačních pravidlech Rady Evropy). Vězeňské a probační služby vyvíjejí aktivity v úzké součinnosti a společně se podílejí na procesu reintegrace odsouzených a kooperují i v procesu rozhodování o podmíněném propuštění.

Z výsledků analýzy právní úpravy vyplývá, že jedním ze základních problémů právní úpravy jsou obecně vymezené podmínky pro podmíněné propuštění, a to konkrétně prokázání polepšení, a především pak prognóza vedení řádného života v budoucnu po propuštění. Významným předělem byl nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 482/18, který poskytl v tomto směru podrobná vodítka, jak dané podmínky posuzovat. Jak ukázaly poznatky z výzkumu,

v praxi se stále objevují výrazné rozdíly v jejich výkladu a aplikaci podmíněného propuštění, a také v tom, do jaké míry jsou rozhodnutí o podmíněném propuštění náležitě odůvodněna. Je zřejmé, že otázka trestní minulosti a dřívějšího selhání při výkonu trestních sankcí je stále považována pro část aplikační praxe za stěžejní faktor, ze kterého je dovozována absence splnění podmínky vedení řádného života v budoucnu. A to, aniž by byly dostatečně vzaty do úvahu dynamické faktory, které ji ovlivňují.

Na řadu problémů současné právní úpravy, včetně otázky, zda by měl mít soud povinnost za splnění zákonných podmínek podmíněného propustit reaguje novelizace trestněprávních předpisů provedená zákonem č. 270/2025 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Změny týkající se úpravy podmíněného propuštění nabyly účinnosti od 1. 1. 2026. Většinu změn, které přináší výše zmíněná novelizace je možné převážně hodnotit pozitivně, neboť reagují na řadu aktuálních problémů současné právní úpravy. Nicméně, je třeba poukázat na to, že zde stále jako jedna ze zásadních podmínek zůstává prognóza řádného života, přičemž právě posouzení této podmínky se jeví z hlediska aplikační praxe jako nejproblematičtější.

Statistická data aplikace podmíněného propuštění ukazují, že významným faktorem ve sledovaném období byla amnestie prezidenta republiky v roce 2013, která způsobila pokles počtů podmíněně propuštěných. Od roku 2013 je zhruba u poloviny okresních soudů rozhodujících o podmíněném propuštění podíl propuštěných odsouzených menší než odsouzených, kde soud jejich žádost zamítl. Podíl zamítnutých žádostí ze všech podaných se pohybuje od roku 2010 v průměru u jednotlivých soudů v pásmu od cca 15 % do 70 %. Tato skutečnost je důsledkem systémového problému, který spočívá v nejasných zákonných podmínkách pro podmíněné propuštění. Od roku 2017 soudy začaly preferovat podmíněné propuštění za současného vyslovení dohledu.

Rozhodování soudů o podmíněném propuštění 2010–2025

Rok	Počet žádostí	Zamítnuto	v %	Podmíněné propuštění				v %	Zpět vzetí	Jinak
				Prosté PP	PP s dohledem	§48/4 TrZ	Celkem			
2010	10 403	**2 789**	26,8	3 296	1 004	52	**4 352**	41,8	3 309	
2011	10 255	**3 267**	31,9	2 972	973	159	**4 104**	40	3 108	
2012	11 363	**3 423**	30,1	3 076	1 303	257	**4 636**	40,8	3 509	
2013	8 952	**3 152**	35,2	1 647	1 010	124	**2 781**	31,1	1773	1246
2014	7 649	**3 266**	42,7	1 330	929	58	**2 317**	30,3	1560	516
2015	8 674	**3 641**	41	1 480	906	38	**2 424**	28	2026	523
2016	9 364	**4 231**	45,2	1 280	1 099	36	**2 415**	25,8	2014	640
2017	10 054	**4 577**	45,5	1 062	1 769	40	**2 871**	28,6	2235	681
2018	9 613	**4 211**	43,1	1 004	1 733	45	**2 782**	28,9	2006	554
2019	9 623	**3 830**	39,8	1 065	1 916	47	**3 028**	31,4	2221	560
2020	9 927	**3 842**	38,7	1 085	2 064	33	**3 182**	32	2064	607
2021	9 075	**3 872**	42,7	1 098	1 800	74	**2 972**	32,7	1929	743
2022	7 090	**3 688**	52	941	1 832	87	**2 860**	40,3	577	533
2023	7 059	**3541**	50,2	899	1 851	64	**2 817**	39,9	433	408
2024	6 972	**3 561**	51,1	884	1 831	64	**2 779**	39,9	386	345
2025	6 760	**3 262**	48,3	782	1914	59	**2 755**	40,8	430	313

Pramen: Výkazy o agendě podmíněného propuštění, Přehledy soudních agend, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV.

Z počtu zpracovaných stanovisek PMS k podmíněnému propuštění, který se ve sledovaném období pohyboval v pásmu od 300 do 700 stanovisek ročně, je patrné, že podíl zpracovaných stanovisek ze všech žádostí odsouzených o podmíněné propuštění je nízký a pohybuje se okolo 5 %. Počty zpracovaných stanovisek PMS k podmíněnému propuštění se v jednotlivých soudních krajích značně liší.

Výsledky analýzy údajů z RT o podmíněně propuštěných (celkem 764 osob, propuštěných v roce 2019) ukázaly velmi nízkou míru recidivy. K recidivě do dvou let od podmíněného

propuštění, resp. k datu, kdy bylo vyhlášeno (vydáno) rozhodnutí o ní, které bylo zaznamenáno v RT, došlo pouze u 18 % podmíněně propuštěných z našeho vzorku a k recidivě po přibližně 2 a půl letech u necelých 23 % z nich. To lze zřejmě do značné míry zdůvodnit tím, že podstatná část sledované zkušební doby spadala do období pandemie covid-19. V rámci analýzy se dále potvrdily poznatky o významných faktorech ovlivňujících recidivu. S narůstajícím věkem v době prvního odsouzení klesal podíl recidivujících podmíněně propuštěných a obdobně to platilo i v případě vyššího věku v době podmíněného propuštění. Významným ukazatelem byla i kriminální historie. V případě, že podmíněně propuštěný neměl předchozí záznam, byla míra recidivy výrazně nižší, nejvyšší byla u osob se 6 a více záznamy. Význam měla i předchozí zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody či zkušenost s výkonem nějakého trestu či opatření, na které dohlížela PMS. Více také recidivovali ti podmíněně propuštění, u kterých již v minulosti, došlo k rozhodnutí o výkonu zbytku trestu odnětí svobody, ve srovnání s těmi, u kterých v minulosti k revokaci nedošlo. Vyšší míra recidivy byla u podmíněně propuštěných s dohledem ve srovnání s těmi, kterým soud dohled neuložil, a obdobně mezi těmi, kterým soud uložil v rámci rozhodnutí o podmíněném propuštění přiměřené povinnosti či přiměřená omezení ve srovnání s těmi, kterým je soud neuložil. Nicméně k efektivnímu rozhodování o podmíněném propuštění a uložení dohledu by nepochybně bylo dobré, aby zde již před jejich uložením, měl soud k dispozici od PMS stanovisko o odsouzeném.

Důležitou součástí projektu se stal i pohled šesti skupin expertů na problematiku podmíněného propuštění (osloveni byli soudci, státní zástupci, probační úředníci, koordinátoři spolupráce mezi VS a PMS, sociální kurátoři, zástupci neziskových organizací). Respondenti by přivítali větší zapojení probačních úředníků do přípravy odsouzených na propuštění a do přípravy podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění. Paradoxně nejmenší podporu pro širší zapojení vyjádřili probační úředníci a koordinátoři spolupráce VS a PMS. Argumenty nebyly odborného charakteru, ale bylo poukazováno na nedostatečnou personální kapacitu PMS, se kterou se pojila obava realizovat agendu podmíněného propuštění u širšího okruhu odsouzených.

Pozitivní zprávou z šetření je skutečnost, že všechny skupiny oslovených respondentů oceňovaly vysokou užitečnost stanovisek PMS pro rozhodování o podmíněném propuštění. Soudci a státní zástupci oceňovali kvalitu stanovisek PMS a důležitost informací v něm obsažených pro rozhodování soudu. Bylo by proto vhodné zabezpečit PMS po personální stránce, aby byla schopná v této oblasti navýšit kapacitu.

Z výsledků expertního šetření mezi soudci vyplývá, že pro posouzení vedení řádného života odsouzeného na svobodě jsou pro jejich rozhodování důležité tři oblasti informací, a to: o zajištěných podmínkách života odsouzeného na svobodě, poznatky o náhledu odsouzeného na trestnou činnost, včetně reálných kroků k odčinění následků trestné činnosti a informace o trestní minulosti odsouzeného.

Pokud jde o problémy v aplikační praxi podmíněného propuštění, mezi experty rezonovalo téma neuspokojivého nastavení celého systému přípravy odsouzených na propuštění a nejednotnosti systému výběru odsouzených vhodných pro podmíněné propuštění. Pro část oslovených respondentů představovala problém vzájemná neinformovanost subjektů zapojených při realizaci podmíněného propuštění. Někteří experti z řad VS a PMS se kriticky vyjádřili k nepředvídatelnosti rozhodování soudů o podmíněném propuštění, spočívající v rozdílném hodnocení podmínek pro podmíněné propuštění jednotlivými soudci.

Z analýzy vzorku případů soudních spisů, kde soud podmíněné propuštění zamítl a obě služby (VS i PMS) se přiklonily k propuštění odsouzeného (celkem 28 spisů), bylo možné ve více než dvou třetinách případů v odůvodnění rozhodnutí soudů zaznamenat ne zcela dostatečné vypořádání se s argumenty obou služeb na celkovou změnu chování odsouzeného a jeho připravenosti na život na svobodě. Důvody pro zamítnutí žádosti se vztahovaly především k trestní minulosti odsouzeného, a to i v případech, když obě služby popisují skutečnosti a důvody pro propuštění odsouzeného. Soudy v odůvodněních poukazovaly, kromě problému s trestní minulostí odsouzeného, i na nedostatečnou míru sebereflexe závadového chování odsouzeného a nízkou míru přijetí odpovědnosti za své trestní jednání. Pohled státních zástupců a soudců na jedné straně a pohled odborných zaměstnanců obou služeb na odsouzené se tak značně rozcházel.

Z analýzy soudních spisů vyplynulo, že pro soudce jsou u odsouzených důležité zajištěné podmínky života na svobodě, zejména zaměstnání a bydlení. Důležitá je pro soud i podpora rodiny či aktivní snaha odsouzeného řešit svoji finanční situaci. Zároveň je podstatným aspektem dlouhodobost nastavené cesty ke změně v chování odsouzeného a předpoklad ukotvení této změny. Právě zde vidíme prostor pro odbornou práci obou služeb s odsouzenými, jak prokázat polepšení ve VTOS a sebereflexi nad svých chováním, jak doložit u odsouzených aktivitu ke změně a řešení následků trestné činnosti. Z analýzy našeho vzorku soudních spisů se ukázalo, že pro soudy je podstatné odborné vedení odsouzených ke zvýšení odpovědnosti vůči obětem trestné činnosti.

Důležitou součástí výzkumu byla analýza na vzorku stanovisek PMS (celkem 137 stanovisek), která naznačila, že i když ve většině případů probační úředníci respektují metodická doporučení PMS vztahující se k obsahové struktuře stanovisek určených pro rozhodování soudu o podmíněném propuštění, tak v praxi se kvalita zpracování těchto odborných výstupů liší. Lze se setkat s velmi dobře zpracovanými stanovisky, která se ve svých závěrech opírají o objektivizovaná zjištění o klientech, disponují detailně zpracovanou analýzou identifikovaných rizik a potřeb, a společně s návrhy konkrétních opatření na snížení zjištěných potenciálních rizik odsouzeného obsahují i odůvodněné závěrečné stanovisko pro soud. Na druhé straně se ve výzkumném vzorku objevily i případy zpracování stanovisek, která lze optikou nároků na deklarovanou kvalitu výstupů PMS považovat za méně vyhovující. V těchto případech se nejčastěji jednalo právě o nedostatečnou jednoznačnost závěrů, ze kterých jasně nevyplývá, zda PMS propuštění odsouzeného doporučuje či nikoliv. Pokud jde o oblast spolupráce PMS s obětmi trestných činů, analýza v tomto ohledu přinesla zjištění, že v našem vzorku případů probační úředníci při zpracování stanovisek sdělili informace o kontaktování obětí, resp. poškozených, soudu přibližně jen v polovině případů, ve kterých oběť figurovala a kde bylo možno dohledat alespoň částečnou informaci o postoji pachatele k oběti a způsobeným následkům. Jak ukázala analýza soudních spisů, informace o postoji odsouzených k poškozenému, resp. k náhradě způsobené újmy jsou pro soud při rozhodování o podmíněném propuštění důležité.

Z výsledků našeho výzkumu se ukázalo, že aby byl celý systém přípravy odsouzených na podmíněné propuštění u nás funkční, je nutné zajistit dostatečně dlouhou a odborně kvalitní přípravu odsouzených na podmíněné propuštění a zároveň je nutné vytvořit uspokojivé podmínky pro poskytování postpenitenciární péče. Velmi důležité je komplexní posouzení žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění. Bohužel platí, že příprava vězněných osob na propuštění je značně limitována možnostmi, kterými aktuálně disponuje, jak VS ČR, tak PMS a další relevantní subjekty (sociální kurátoři, neziskový sektor). Personální zdroje obou služeb neumožňují dlouhodobé a uspokojivé pokrytí komplexní odborné práce s odsouzenými připravujícími se na podmíněné propuštění. Současně by měly být vymezeny jasné zákonné podmínky pro bezpečné podmíněné propuštění v souladu s kriminologickými a penologickými poznatky, a to jako motivační nástroj a prostředek reintegrace, který by měl být součástí přechodu odsouzeného z vězení do života na svobodě. Bylo by vhodné vnímat podmíněné propuštění nikoli jako ukončení celého procesu reintegrace odsouzeného, ale jako jeho pokračování v adekvátních podmínkách na svobodě.